

מוצול: המערכה על המזרח התיכון

פרופ' אלי פודה*

אוקטובר 2016

תחילת המתקפה של הצבא העיראקי, המתוגבר בכוחות כורדים ואמריקנים, על העיר מוצול אינה בגדר עוד מבצע צבאי נגד ארגון המדינה האסלאמית (לשעבר דאע"ש); חשיבותו חורגת מהגבולות הצרים של שחרור העיר השנייה בגודלה בעיראק (כ-2 מיליון תושבים לפני כיבושה על ידי הארגון ביוני 2014). היא נובעת מהעובדה שלתוצאות יהיו השלכות לגבי עתידה של עיראק, מורשת אובמה ותהליכים מרכזיים באזור. אי לכך, יש לראות במתקפה על מוצול חלק מהמערכה על המזרח התיכון. לא פחות.

ההשלכה הראשונה של תוצאות המתקפה תהיה לגבי עתידה של המדינה האסלאמית. בשיאו, הארגון שלט על 20 אחוזים מהטריטוריה של עיראק, ו-40 אחוזים מהטריטוריה של סוריה. עוד בטרם החלה המתקפה על מוצול, הארגון איבד מחצית מהשטח שכבש בעיראק, וגם חלקים לא מבוטלים בטריטוריה הסורית. דהיינו, הנסיגה הטריטוריאלית של המדינה האסלאמית החלה כבר קודם לכן, אולם אובדן מוצול וסביבותיה יביא לחיסולה בעיראק. לתוצאה כזו תהיה השפעה משמעותית ביותר מבחינת המורל, אמינות והיכולת של הארגון לגייס כסף ומתנדבים, במיוחד בסוריה השכנה. אובדן המאחז העיראקי עשוי להוביל לאובדן המאחז הסורי ו"עיר הבירה" של הארגון באל-רקה. המדינה האסלאמית כרעיון ואידיאולוגיה לא ייעלם, אולם אובדן המאחז הטריטוריאלי והעורף הכלכלי והפיננסי יאלץ את הארגון לשנות את המודוס אופרנדי שלו, שיתבטא יותר בפעילויות טרור מבזרות.

ההשלכה השנייה של המתקפה תהיה על עתידה של עיראק. רבים כבר חזו את התפרקותה של עיראק לשלוש יחידות טריטוריאליות לפחות: שיעית, סונית וכורדית; רבים גם הציבו סימני שאלה לגבי קיומו של לאום עיראקי, וזאת למרות קיומה של המדינה מאז 1921. המאבק נגד המדינה האסלאמית מאחד כרגע גורמים בעלי אינטרסים שונים: הכורדים מעוניינים להקים מדינה כורדית בצפון, אם כי האמריקנים, ככל הידוע, השיגו הבטחה מהם כי לא ינסו להשתלט על הטריטוריה שתשוחרר. הצבא העיראקי מורכב בעיקר מחיילים שיעים, אשר עומדים לשחרר עיר שמרבית תושביה הם סונים. שחרור מוצול עלול לפתוח תיבת פנדורה אתנית ודתית בין סונים, שיעים וכורדים, כאשר איראן ותורכיה בוודאי לא יעמדו מנגד. אם מוצול אכן תשוחרר, שחרורה יהפוך למבחן הגדול של ממשלת חידר אל-עבאדי, שנהנה מתמיכה לא מבוטלת במערב. במלים אחרות, עיראק כמדינה וכאומה תוכל לשרוד רק אם תאמץ דפוסי שלטון והתנהגות שיכילו את המיעוטים וידאגו לביטחונם ולרווחתם. לא זו הייתה המדיניות של קודמו בתפקיד, נורי אל-מאלכי, השיעי, שרדף ושיסה בסונים. מדיניות כזו תוביל למלחמת "הכול בכול" במוצול ולטרגדיה הומניטרית נוספת.

עתידה הטריטוריאלי של עיראק עשוי להשפיע על עתידן של טריטוריות נוספות בעולם הערבי, כמו סוריה, לוב ותימן. כל המדינות הללו סובלות מפיצול חברתי אתני ודתי, אולם הן גם טריטוריות שנוסדו באופן מלאכותי. פיצולה של עיראק ליחידות טריטוריאליות נפרדות יעניק לגיטימציה לתהליך הפירוק במקומות אחרים בעולם הערבי, בעוד שמירה על שלמותה הטריטוריאלית של עיראק, למרות הפילוגים, יחזק את הגורמים החותרים לשמר את המדינות במתכונתן הקיימת.

* פרופ' אלי פודה מלמד בחוג ללימודי האסלאם והמזה"ת באוניברסיטה העברית ומשמש כחבר ועד מנהל במכון מיתונים וכנשיא האגודה הישראלית ללימודי המזרח התיכון והאסלאם (אילמ"א). גרסה מקוצרת של מאמר זה התפרסמה ב-25 באוקטובר בישראל היום.

השלכה רביעית קשורה למעמדה של ארה"ב באזור ולמורשת שיתיר אחריו הנשיא אובמה. לא סוד הוא שחייילים ויועצים אמריקנים משתתפים בקרבות (כ-5,000 לפי הערכה), אולם תפקידם של אלה הוא לסייע לכוחות העיראקים והכורדים (כ-30 אלף לפי הערכה) ולא להחליפם. ניצחון בשדה הקרב משמעו, כי האסטרטגיה של אובמה בנקיטת מדיניות של "הובלה מאחור" תוך אימון הכוחות המקומיים הייתה נכונה למרות כישלון מדיניות זו באפגניסטן. תוצאה כזו תחזק את מעמדה המידרדר של ארה"ב באזור, במיוחד מול ההשפעה ההולכת וגוברת של רוסיה בסוריה, וכן תחזק את בעלי בריתה של ארה"ב בעולם הערבי. וכך, ממש לפני תום כהונתו בינואר 2017, אובמה יוכל להתגאות בהישג צבאי במזרח התיכון, וזאת לאחר כישלונות רבים מספור שלו מאז ה"אביב הערבי".

ישראל עוקבת בעניין ובדאגה אחר המתרחש בעיראק ובסוריה; היא מקווה כי חיסול המאחז של המדינה האסלאמית בעיראק יביא לחיזוק היציבות האזורית, אולם מוקדם מדי עדיין לחגוג.

